

Mål C-745/19

Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande enligt artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler

Datum för ingivande:

10 oktober 2019

Domstol som begär förhandsavgörande:

Sofiyski rayonen sad (Bulgarien)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

25 september 2019

Klagande:

PH

OI

Motpart:

Eurobank Bulgaria AD

Saken i målet vid den nationella domstolen

Talan om återbetalning av den rörliga ränta enligt ett kreditavtal som två konsumenter har betalat och som de påstått har fastställts med en metod som utgör ett oskäligt avtalsvillkor, eller i andra hand om återbetalning av en del av den betalda räntan.

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

Tolkning av artikel 6.1 i direktiv 93/13 med avseende på följden av att eventuellt oskäliga villkor i konsumentvillkor inte tillämpas för de delar av ett sådant avtal som inte berörs direkt av de villkor som påstås vara oskäliga.

Frågor som har hänskjutits för förhandsavgörande

1. Får den nationella domstolen, om det framkommer att ett villkor om ensidig ändring av räntesatsen i ett kreditavtal mellan en näringsidkare och en konsument är oskäligt, utgå från att räntan enligt avtalet fastställdes till en viss räntesats vid den tidpunkt då lånet betalades ut (trots att det ursprungliga avtalet angav motsatsen)?
2. Om den första frågan ska besvaras nekande: Får den nationella domstolen, när det föreligger ett oskäligt villkor, enligt vilket den avtalsenliga rörliga räntesatsen inte fastställs enligt en lagenlig metod, över huvud taget utdöma ränta?
3. Hur påverkar det svaret på de två första frågorna att konsumenten under loppet av återbetalningen av lånet godtog tillämpning av en metod för att fastställa räntesatsen som inte utgör ett oskäligt avtalsvillkor?

Anförda unionsrättsliga bestämmelser

Artikel 6.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EUT L 95, 1993, s. 29).

Domstolens dom av den 14 juni 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, punkt 65).

Domstolens dom av den 30 maj 2013, Asbeek Brusse och de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341).

Anförda nationella bestämmelser

Zakon za zadalzheniyata i dogovorite (lagen om skyldigheter och avtal, nedan kallad ZZD)

Enligt artikel 26.4 ZZD innebär inte ogiltigförklaring av enskilda delar av ett avtal att hela avtalet är ogiltigt, om det följer av lag att tvingande bestämmelser träder i deras ställe, eller det kan antas att rättshandlingen hade företagits även utan de ogiltiga delarna.

Enligt artikel 365 ZZD kan parterna avsluta en tvist som inletts eller förhindra inledandet av en tvist genom förlikning, genom att de gör ömsesidiga eftergifter; enligt artikel 366 ZZD är ingående av ett förbjudet avtal ogiltigt, även om parterna nått en överenskommelse om ogiltigheten.

Zakon za zashtita na potrebitelite (konsumentskyddslagen, nedan kallad ZZP, i kraft sedan den 10 maj 2006)

Artikel 146 (1) Oskäliga avtalsvillkor är ogiltiga, om de inte har varit föremål för individuell förhandling.

(3) Omständigheten att vissa villkor har varit föremål för individuell förhandling utesluter inte tillämpning av detta kapitel på resten av avtalet.

(5) Förekomsten av oskäliga avtalsvillkor i ett konsumentavtal medför inte att det är ogiltigt om avtalet kan bestå även utan dessa villkor.

Artikel 147 (1) Villkoren i avtal som erbjuds till konsumenter ska vara klara och entydigt formulerade.

(2) Om det finns tvivel med avseende på innebörden hos ett visst villkor gäller den tolkning som är förmånligare för konsumenten.

Zakon za potrebitelskiya kredit (konsumentkreditlagen, nedan kallad ZPK, i kraft sedan den 1 maj 2010)

Denna lag innehåller vissa villkor avseende konsumentkreditavtals giltighet, från juli 2014 även med avseende på metoden som långivaren tillämpar för att fastställa referensräntesatsen. Enligt 5 § i övergångs- och slutbestämmelserna i denna lag gäller bestämmelserna dock inte för konsumentkreditavtal som ingicks före lagens ikraftträdandedatum.

Grazhdanski protsesualen kodeks (civilprocesslagen, nedan kallad GPK)

Enligt artikel 280 GPK kan domar som meddelats av en överinstans, i vilka domstolen dömt i strid med Varhoven kasatsionen sads (Högsta kassationsdomstolen, nedan kallad VKS) tolkningsbeslut, dess rättspraxis eller domar som meddelats av EU-domstolen, överklagas genom kassationsbesvär till VKS. I regel avgör VKS målet själv och återförvisar det endast om det är nödvändigt i processuellt hänseende. Vid återförvisning återupptas handläggningen vid den rättsstridiga handlingen som lett till att avgörandet upphävdes. VKS beslut avseende tillämpningen och tolkningen av lagstiftning är bindande för den domstol till vilken målet återförvisas.

I dom nr 92/9.9.2019 fann VKS att den omständigheten att det av artikel 146.1 ZZP följer att ett villkor i ett bankkreditavtal, som ger den långivande banken en ensidig rätt att ändra lånets räntesatsen genom en ändring av den interna basräntesatsen är ogiltigt, dock inte medför att ett villkor i samma avtalsklausul som föreskriver betalning av en avtalsenlig räntesats, vilken beräknas som summan av bankens interna basräntesats till den exakta siffra (i procent) vid tidpunkten då avtalet undertecknades plus ett avtalat tillägg, därmed också är ogiltigt.

Även i dom nr 198/18.1.2019 – som avsåg liknande faktiska omständigheter, där ett villkor i kreditavtalet fastställde en rörlig räntesats som bestod av två komponenter, en fast och en rörlig, där den rörliga fastställdes enligt bankens interna regler samt den konkreta räntesatsen vid tidpunkten för avtalets ingående angiven som en exakt siffra – fann VKS att det inte är tillåtet att på bankens begäran ensidigt ändra räntesatsen. Detta mål återförvisades dock av VKS till

domstolen i andra instans med den anvisningen för den fortsatta handläggningen att storleken på de avtalade avbetalningarna skulle fastställas med tillämpning av den fasta räntesats som angetts i motsvarande avtalsklausul som ett exakt siffervärde.

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i det nationella målet

- 1 Den 16 oktober 2007 ingick klagandena och motparten, ”Eurobank Bulgaria” AD (nedan kallat Eurobank Bulgaria), ett kreditavtal till ett belopp om 45 000 euro för att bygga ett hus. Lånet utbetalades i två delbetalningar och skulle återbetalas genom 252 lika stora månatliga avbetalningar.
- 2 Enligt avtalet skulle klagandena betala en årlig ränta som motsvarade en så kallad ”basräntesats” (BRS) som fastställdes av Eurobank Bulgaria för denna typ av krediter, med avdrag för 0,15 procent. Vid tidpunkten då avtalet ingicks var BRS 6,35 procent. I avtalet angavs uttryckligen att den BRS som banken fastställer inte är förhandlingsbar och att bankens ändringar av denna är bindande för parterna med omedelbar verkan.
- 3 De interna bankreglerna föreskriver att BRS fastställs av en särskild avdelning – utskottet (kommittén) för förvaltning av tillgångar och skulder (KFTS). De interna reglerna anger ingen fast formel för att beräkna BRS, utan endast vilka faktorer som ska beaktas utan att närmare fastställa deras viktning sinsemellan.
- 4 Genom beslut av KFTS av den 24 maj 2008, av den 24 juli 2008, av den 16 oktober 2008, av den 24 juni 2011 och av den 24 oktober 2012 ändrades räntesatsen för klagandenas lån och uppgick till 6,55 procent, 7,05 procent, 7,8 procent, 8,05 procent respektive 7,8 procent.
- 5 Den 1 december 2014 ingick parterna ett ytterligare avtal om ändring av kreditavtalet. I tilläggsavtalet fastställdes det utestående beloppet enligt bankens beräkningar och föreskrevs att lånets räntesats numera motsvarade sexmånaders Euribor plus ett fast tillägg. I enlighet med detta ingick parterna två ytterligare avtal den 26 maj 2015 och den 24 februari 2017.

Parternas huvudsakliga argument vid den nationella domstolen

- 6 Klagandena har yrkat att ränta som de betalat från den 2 maj 2012 till den 2 december 2014 ska återbetalas. Som grund för yrkandet har de anfört att räntan under den nämnda tidsperioden betalats felaktigt, eftersom den fastställts med stöd av oskäliga avtalsvillkor.
- 7 Alla räntebetalningar som de gjort under den angivna tidsperioden ska återbetalas. Klagandena har vidare gjort gällande att den metod som banken tillämpar för att

fastställa räntesatsen är oskälig. Följaktligen saknar villkoret avseende ränta rättsverkan i sin helhet, och ingen ränta ska betalas för krediten.

- 8 I andra hand har klagandena yrkat återbetalning av ett belopp som ska beräknas på grundval av den ursprungliga räntesatsen som fastställdes för deras lån enligt avtalet. Till stöd för detta yrkande har klagandena anfört den rådande uppfattningen i bulgarisk rättspraxis, enligt vilken, om metoden för att fastställa den rörliga räntan i avtalet är rättsstridig, men avtalet anger räntan vid tidpunkten för utbetalning av lånet som ett uttryckligt numeriskt värde, den räntesats som anges i avtalet som ett numeriskt värde ska tillämpas under hela avtalets löptid.
- 9 Eurobank Bulgaria har gjort gällande att de berörda villkoren har varit föremål för individuell förhandling (en fråga som den nationella domstolen ska pröva). I andra hand har Eurobank Bulgaria gjort gällande att villkoren inte är oskäliga.

Kortfattad redogörelse för skälen till att förhandsavgörande begärs

- 10 I förevarande fall kan villkoret om ändring av räntesatsen vara oskälig såvitt avser villkoren för en sådan ändring, men ska dock inte anses som oskäliga såvitt avser räntesatsen som fastställts vid tidpunkten för avtalets ingående. Om den hänskjutande domstolen skulle följa den rådande meningen i rättspraxis och fastställa en fast räntesats för kreditavtalet, skulle det ersätta den avsikt som parterna gett uttryck för, då de uttryckligen har avtalat en rörlig räntesats. Att ersätta den gemensamma partsviljan med någonting annat kan i sig tolkas som ett åsidosättande av konsumentens intressen.
- 11 Det föreligger här en konflikt mellan två erkända unionsrättsliga principer. Å ena sidan följer det av artikel 6.1 i direktiv 93/13 att domstolen ska fastställa att de delar av avtalet som inte berörs av de oskäliga villkoren ska förbli bindande. Denna bestämmelse garanterar parternas avtalsfrihet. Å andra sidan följer det av EU-domstolens domar i målet Banco Español de Crédito (C-618/10) och i målet Asbeek Brusse och de Man Garabito (C-488/11) att den nationella domstolen ska ersätta den formella jämvikten mellan avtalsparternas rättigheter som följer av avtalet med en verklig jämvikt, genom att befria konsumenten från skyldigheter som inkräktar på konsumentens intressen.
- 12 EU-domstolens rättspraxis rörande kreditavtal med rörlig ränta behöver klargöras. Problemet uppkommer om räntesatsen består av två komponenter, en rörlig och en fast, där den rörliga komponenten inte är ett allmänt börsindex utan i stället fastställs av långivaren på grundval av en rad faktorer. I dessa fall, då den rörliga komponenten varken är grundad på en konkret formel eller på en rad objektiva faktorer med en tydlig viktning sinsemellan, uppfyller den avtalade räntesatsen inte kraven på lagenlighet.
- 13 Frågan som ställts avser endast vilka ramar som de två nämnda rättsprinciperna ställer upp, inom vilka den gemensamma partsviljan får ersättas.

- 14 Det ska dessutom prövas huruvida konsumenten kan godta rättsverkan av ett avtalsvillkor som eventuellt är oskäligt vid en efterföljande lagenlig ändring av avtalet som ingåtts med en näringsidkare. Inom ramen för denna prövning är det även nödvändigt att besvara frågan huruvida en sådan överenskommelse som varit föremål för individuell förhandling kan medföra att domstolen inte längre är skyldig att befria konsumenten från dennes skyldighet att fullgöra det eventuellt oskäliga avtalsvillkor som konsumenten ursprungligen godtagit, om denne efter individuell förhandling med näringsidkaren har ingått ett giltigt och verksamt avtal utan oskäliga villkor, och därigenom har godtagit det ursprungligen oskäliga avtalsvillkorets verkan.
- 15 Vid denna typ av avtalsändringar når parterna i normalfallet en överenskommelse om två element: beloppet på den fordran som redan uppkommit (som berörs av det eventuellt oskäliga avtalsvillkoret), och en ny metod för att fastställa skyldigheterna som följer av kreditavtalet (med avseende på vilken det i förevarande fall inte gjorts gällande att det är fråga om ett oskäligt villkor). Det kan emellertid ifrågasättas huruvida och hur ett avtalsvillkors (om fastställande av fordringens storlek) ogiltighet kan påverka giltigheten hos ett annat avtalsvillkor (om fastställande av en ny metod för beräkning av räntan).
- 16 Det finns fyra möjliga lösningar på frågan om hur räntesatsen ska fastställas för det fall att den ursprungligen avtalade rörliga räntan utgjorde ett oskäligt avtalsvillkor.
- 17 Den första möjligheten vore att domstolen omvandlar räntan till en fast räntesats. Denna lösning strider dock mot konsumentens uttryckliga avsikt vid avtalets ingående. Den enda möjligheten att låta konsumenten åtnjuta förmånligare räntenivåer på marknaden består i återbetalning av lånet i förskott i samband med omfinansiering hos en annan näringsidkare. Denna lösning innebär dock en fara för att långivaren som är näringsidkare skulle föredra att använda oskäliga avtalsvillkor om ändring av räntesatsen, eftersom konsumenter som inte gör gällande sin rätt betalar en högre ränta, medan konsumenter som gör gällande att villkoret är oskäligt fortfarande förblir skyldiga att i vart fall betala ränta till den räntesats som ursprungligen fastställdes i avtalet. Det skulle innebära att näringsidkarens vinst är säkrad i vilket fall.
- 18 Den andra möjligheten vore att anta att konsumenten, för det fall att metoden för att ändra den rörliga räntesatsen utgör ett oskäligt villkor, endast är skyldig att betala den fasta räntekomponenten. Denna variant skulle ta hänsyn till den gemensamma partsviljan och är även den som ligger närmast regeln som ställts upp i domen Banco Español de Crédito (C-618/10) och i domen Asbeek Brusse och de Man Garabito (C-488/11): domstolen ersätter inte partsviljan, utan tar i stället endast bort den del därav som eventuellt är oskälig. Denna lösning är godtagbar i den mån som den utgör en sanktion för långivare som agerar i strid med lagen. Den kan emellertid inte genomföras om den fasta räntekomponenten är negativ, såsom i förevarande mål, där den är -0,15 procent.

- 19 Den tredje möjligheten vore att anta att konsumenten vid en sådan fastställelse av en rörlig räntesats till följd av det oskäligen avtalsvillkoret inte är skyldig att betala någon ränta. Denna lösning är den mest avskräckande för ohederliga näringsidkare. Å andra sidan omvandlas då kreditavtalet till ett medel för kostnadsfri finansiering. Problemet med denna lösning är domstolens möjlighet att befria vissa personer från sina skyldigheter om den är för frikostig med att ogiltigförklara sådana avtalsvillkor.
- 20 Den fjärde möjligheten vore att den nationella domstolen ersätter det skäligen villkoret avseende rörlig räntesats med ett ränteindex, till exempel en lagstadgad räntesats eller den genomsnittliga marknadsräntan för ett lån till samma belopp med samma säkerhet och samma amorteringstid. Denna lösning tar inte någon hänsyn till parternas avsikt och medför att domstolens vilja träder i dess ställe.
- 21 Även vad gäller följderna av en ändring i efterhand av ett konsumentavtal som innehåller oskäligen villkor utgår den hänskjutande domstolen från att det finns flera möjliga lösningar.
- 22 En första variant vore att parternas överenskommelse om att ersätta ett oskäligt villkor med ett icke oskäligt villkor med verkan för framtiden inte påverkar att avtalet är verkningslöst i den del som berörs av det oskäligen villkoret. Denna lösning skulle innebära att konsumenten inte är bunden till det avtal som ändrats till dennes förmån, i den utsträckning som ändringen skulle försätta konsumenten i en mindre förmånlig situation än vad som vore fallet om det oskäligen villkoret inte skulle ha haft någon verkan för konsumenten under någon tidpunkt då avtalet var giltigt. Denna lösning förstärker sanktionsfunktionen hos rättsinstitutet oskäligen avtalsvillkor. Införandet av en sådan reglering skulle samtidigt avhålla näringsidkare från att frivilligt förbättra konsumentens ställning och skapa förutsättningar för att antalet tvister som tas upp inför domstol ökar.
- 23 En andra variant vore att den ändring av ett avtal som innehåller oskäligen villkor, genom vilken konsumenten förklarar sig villig att godta en del av avtalets rättsföljder mot att avtalet bringas i överensstämmelse med gällande lagstiftning, i sin helhet anses avhjälpa de negativa följderna för konsumenten. Denna lösning överensstämmer med bestämmelsen att avtalsvillkor som varit föremål för individuell förhandling aldrig anses vara oskäligen, liksom med principen om partsautonomi. Den skulle dock medföra att en sämre informerad part oåterkalleligt kan försätta sig i ett läge som skadar dennes intressen. Det vore däremot rimligt att anta att en uttrycklig förklaring från konsumenten, där konsumenten anger att denne känner till att det föreligger ett oskäligt avtalsvillkor, kan anses avhjälpa felaktigheterna i avtalet.
- 24 En tredje variant vore att verkan av överenskommelser om avtalsändringar genom vilka de oskäligen villkoren ändras, bibehålls, men endast till viss del. I ett sådant fall ska den nationella domstolen fastställa vilken verkan avtalet utan de oskäligen villkoren hade fram till tidpunkten för ändringen. Från tidpunkten då ett lagenligt ändringsavtal ingicks ska dock den gemensamma partsviljan tillämpas, såvitt den

inte innehåller några oskäliga villkor. Detta tillvägagångssätt är balanserat och behåller både parternas avsikt och skyddar konsumentens intressen. Det kan dock inte tillämpas om man antar att konsumenten inte är skyldig att betala någon ränta alls för det fall att ett kreditavtal med oskäliga villkor för att fastställa den rörliga räntesatsen ursprungligen ingicks.

ARBETS
DOKUMENT